

Γεράσιμος Σ. Κουστουράκης
Κοινωνιολόγος, Μ.Α., Δρ. Επιστημών Αγωγής
Καθηγητής - Σύμβουλος Ε.Α.Π.*

Χρήστος Παναγιωτακόπουλος
Μαθηματικός, Δρ. Επιστημών Αγωγής
Καθηγητής - Σύμβουλος Ε.Α.Π.

Η «ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΑΙ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ»
ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ
Ιστορική - Κοινωνιολογική Προσέγγιση

Εισαγωγή

Η σύγχρονη μεταβιομηχανική εποχή χαρακτηρίζεται από την παγκοσμιοποίηση της τεχνολογίας, της γνώσης και της πληροφόρησης και από τη γενικευμένη, κατά κάποιον τρόπο, εφαρμογή τους στους διάφορους τομείς της κοινωνικοοικονομικής ζωής. Το γεγονός αυτό δημιουργεί την ανάγκη για αλλαγές στο εκπαιδευτικό περιβάλλον με την ανάπτυξη νέων μορφών εκπαίδευσης, που διαφοροποιούνται από τα παραδοσιακά συμβατικά μέτρα και σταθμά -- σεγγίζοντας καλύτερα τις σύγχρονες ανάγκες των κοινωνικών υποκειμένων για μόρφωση, επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση σ' ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο κόσμο.

Η εμφάνιση και καθιέρωση των διαφόρων μορφών της «Ανοικτής κι εξ αποστάσεως εκπαίδευσης» (Ο.Δ.Ε.) εντάσσεται, κατά την άποψή μας, στην προσπάθεια προσαρμογής της εκπαιδευτικής πραγματικότητας στις εκάστοτε ανάγκες κι απαιτήσεις. Παράλληλα, στις ημέρες μας, που τα ζητήματα της παιδείας συνεχίζουν ν' απασχολούν έντονα το Δυτικό κό-

---

* Ε.Α.Π. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

σμο και γίνεται λόγος από την επιστημονική κοινότητα για την ανάγκη εξόδου από την «εκπαιδευτική κρίση», η ανάπτυξη κι εξέλιξη των συγκεκριμένων μορφών εκπαίδευσης ενδέχεται να αποτελέσει μια διέξοδο στα υφιστάμενα εκπαιδευτικά προβλήματα, που έχουν ευρύτερες κοινωνικο-πολιτικές και οικονομικές διαστάσεις.

Στην παρούσα εργασία θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε το ζήτημα της Ο.Δ.Ε. παρουσιάζοντας κι αναλύοντας τις αιτίες και τους παράγοντες που οδήγησαν στην εμφάνιση, στην καθιέρωση και στην εξέλιξη των μορφών της τόσο παγκοσμίως όσο και στη χώρα μας.

Εννοιολογικός προσδιορισμός

Η Ανοικτή Εκπαίδευση εκφράζει μια φιλοσοφική διάθεση σύμφωνα με την οποία είναι δικαίωμα του κάθε υποκειμένου να σπουδάσει ελεύθερα και χωρίς τους περιορισμούς του συμβατικού τρόπου σπουδών κατά τη διάρκεια της μαθητικής, εργασιακής ή συνταξιοδοτικής του ζωής¹. Οι έννοιες «Ανοικτή Εκπαίδευση» (Open Education) και «εκπαίδευση από απόσταση» (distance education) δεν είναι συνώνυμες, καθώς η δεύτερη αποτελεί μια μέθοδο, ένα εργαλείο για την εφαρμογή της πρώτης. Για το συγκεκριμένο ζήτημα ο Β. Holmberg σημειώνει: «Η διδασκαλία και η μάθηση στην εκπαίδευση από απόσταση βασίζονται σε δύο στοιχεία: μια προπαρασκευασμένη σειρά μαθημάτων που αποτελούν συνήθως ένα πρόγραμμα αυτό-μόρφωσης και μια όχι συνεχή επικοινωνία μεταξύ του φοιτητή και του εκπαιδευτή του. Η βαρύτητα που δίνεται στην εκπαίδευση από απόσταση από τα διάφορα ιδρύματα, που την προσφέρουν, όπως και οι τρόποι που αυτή οργανώνεται και υποστηρίζεται από αυτά ποικίλουν. Η Ανοικτή Εκπαίδευση αποτελεί μια μορφή μη-παραδοσιακής εκπαίδευσης όπου δίνεται έμφαση στην προσωπική αυτονομία του φοιτητή, στην ανεξαρτησία του τρόπου που αυτός δομεί τις σπουδές του, στην προσωπική του αυτό-δέσμευση για τη συνέχιση και την ολοκλήρωση των σπουδών του, όπως και στην καθοδηγούμενη μάθηση του φοιτητή. Ο όρος «ανοικτός» ερμηνεύεται ως «ελεύθερος από περιορισμούς», αν και ο βαθμός πρόσβασης μπορεί να περιορίζεται είτε από τις πηγές που είναι διαθέσιμες στο φοιτητή είτε από την οργανωτική πολιτική του ιδρύματος που προσφέρει τις συγκεκριμένες σπουδές. Αν και η εκπαίδευση από απόσταση εξυπηρετεί συχνά τη διενέργεια αυστηρά δομημένων κι ελεγ-

Η «ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΑΙ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ» ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

χόμενων σπουδών, η ανοικτή μάθηση περιορίζεται συνήθως από τα μέσα-υλικά με τα οποία διενεργείται η εκπαίδευση από απόσταση»².

Θεωρητικές παραδοχές

Για την προσέγγιση των εξελίξεων που οδήγησαν στην ανάπτυξη συστημάτων Ο.Δ.Ε. στις διάφορες χώρες του πλανήτη, υιοθετούμε τις δυο ακόλουθες θεωρητικές θέσεις: α) του M. Sadler³, ενός από τους πατέρες της Συγκριτικής Παιδαγωγικής, πως «ό,τι συμβαίνει έξω από το σχολείο πολλές φορές έχει μεγαλύτερη σημασία απ' ό,τι συμβαίνει μέσα στο σχολείο», και β) ότι τα εκπαιδευτικά συστήματα των διαφόρων χωρών επηρεάζονται περισσότερο από εξωγενείς παρά από ενδογενείς παράγοντες και δυνάμεις⁴.

Ανοικτή κι εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση - Πρώτες προσπάθειες

Η εμφάνιση των συστημάτων Ο.Δ.Ε. συμβαίνει για πρώτη φορά στην Β. Αμερική (Η.Π.Α. - Καναδάς) και την Αυστραλία κατά τα τέλη του 19ου και αρχές του 20ου αιώνα. Σε τούτο συνέβαλε η ομοιότητα των υφιστάμενων κοινωνικο-οικονομικών δομών στις χώρες αυτές. Πρόκειται για την κυριαρχία αγγλοσαξονικών κοινωνικών προτύπων (επιρροές από την περίοδο της αποικιοκρατίας), τη ραγδαία βιομηχανική ανάπτυξη, τη μεγάλη εισροή μεταναστών και την ανάγκη εδραίωσης και διαφύλαξης των δημοκρατικών τους θεσμών.

Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελούν οι Η.Π.Α., στις οποίες και διακρίνουμε την εξελικτική ανάπτυξη των ακόλουθων κοινωνικών κινήματων⁵: α) 1770-1860: πολιτικό κίνημα με στόχο τη δημιουργία φιλελεύθερων ατόμων για την εξασφάλιση και διατήρηση του δημοκρατικού πολιτεύματος, β) 1860-1920: ωφελμιστικό κίνημα ως αποτέλεσμα της γρήγορα αναπτυσσόμενης βιομηχανίας με στόχο την παραγωγή ειδικευμένων ατόμων για τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, γ) 1920 κ.ε.: κίνημα για εκπαίδευση των λαϊκών μαζών που συναρτάται με το αίτημα για ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση. Βέβαια, το δίλημμα⁶ για την προώθηση της κοινωνικής ισότητας και δικαιοσύνης ή για την επίτευξη της οικονομικής αποτελεσματικότητας, ώστε οι Η.Π.Α. να βρίσκονται αξιολογικά στις

πρώτες θέσεις εξουσίας και δύναμης σε παγκόσμιο επίπεδο, είναι πάντα επίκαιρο στη συγκεκριμένη χώρα. Όμως, η παραδοσιακή αμερικάνικη φιλελεύθερη πίστη για τη δύναμη του «σχολείου»⁷, ότι δηλαδή αυτό συμβάλλει καθοριστικά στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική δικαιοσύνη και την κοινωνική αλλαγή με την προώθηση της προόδου και της ευημερίας για τους πολίτες, οδήγησε στη δημιουργία εναλλακτικών κι ευέλικτων μορφών εκπαίδευσης. Ο στόχος ήταν διττός: συμβολή στη βιομηχανική ανάπτυξη με την παροχή εκπαιδευτικών ευκαιριών στους εργαζόμενους πολίτες και αφομοίωση των μεταναστών με την παροχή, επίσης, και σε αυτούς μορφωτικών ευκαιριών ώστε να κοινωνικοποιηθούν στην υπάρχουσα «αγγλοκεντρική» κουλτούρα. Συνεπώς, κατά τα τέλη του 19^{ου} αι. θεσμοθετείται κι εφαρμόζεται στις Η.Π.Α. η εκπαίδευση μερικής παρακολούθησης (part time education) και η προσφορά, αρχικά, από τα πανεπιστήμια Illinois State, Chicago και Wisconsin προγραμμάτων σπουδών από απόσταση⁸. Μάλιστα, η ιδέα του Ανοικτού Πανεπιστημίου στις Η.Π.Α. συλλαμβάνεται ως προσπάθεια κάλυψης της ποικιλίας των εκπαιδευτικών αναγκών των αμερικανών και ως το άπλωμα των εκπαιδευτικών ευκαιριών σε όλη τη γεωγραφική επικράτεια του αμερικάνικου έθνους⁹.

Μια επιπλέον σημαντική αφορμή για την ανάπτυξη συστημάτων O.D.E. στην Αυστραλία και τον Καναδά εντοπίζεται στις κοινές γεωγραφικές τους ιδιαιτερότητες χάρη στην ύπαρξη απομακρυσμένων περιοχών και των δυσκολιών μετακίνησης των ανθρώπων από αυτές. Ακόμη, στις συγκεκριμένες χώρες, όπως συμβαίνει και με τις Η.Π.Α., η Ανοικτή Εκπαίδευση συναρτάται: με την προώθηση της ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών για όλο το φάσμα του πληθυσμού, με την προσπάθεια ενσωμάτωσης κι αφομοίωσης των μεταναστών και με την προαγωγή της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, που θεωρείται ως το όχημα για την οικονομική τους ανάπτυξη¹⁰.

Στον ευρωπαϊκό χώρο οι πρώτες προσπάθειες για την καθιέρωση της εκπαίδευσης από απόσταση εντοπίζονται στις Σκανδιναβικές χώρες και τη Δανία κατά τις αρχές του αιώνα μας. Πρόκειται για την παροχή επαγγελματικής, μη πανεπιστημιακού επιπέδου, εκπαίδευσης σε ενήλικες, μια κίνηση που είχε ως θεωρητικό και πρακτικό της υπόβαθρο τη μακροχρόνια παράδοση λειτουργίας των «λαϊκών σχολείων» (folk schools). Στα τελευταία προσεγγίζονταν διάφορα ζητήματα, που αναφέρονταν στα προβλήματα της καθημερινότητας και είχαν ως στόχο τη

Η ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΑΙ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

βελτίωση των προσωπικών ικανοτήτων των πολιτών και την απόκτηση επαγγελματικών δεξιοτήτων από αυτούς. Και τούτο διότι κατά τη διάρκεια του 19ου αι. οι κοινωνικο-οικονομικές μεταβολές στο Σκανδιναβικό χώρο ήταν έντονες και ραγδαίες καθώς συνέβηκε η γρήγορη μετάβαση από μια αγροτικού τύπου κοινωνία σε μια δημοκρατική βιομηχανική κοινωνία. Εξάλλου, χαρακτηριστικό του ιδεολογικού πλαισίου των συγκεκριμένων χωρών είναι η δημοκρατική πολιτειακή σκέψη και η πίστη στις ιδέες του διαφωτισμού σχετικά με τη δύναμη του σχολείου στη διάπλαση των ανθρώπων. Συνεπώς, μέσα από την ανάπτυξη της Ο.Δ.Ε. έγινε προσπάθεια για την εφαρμογή τόσο της ισότητας ευκαιριών στην πράξη, όσο και για τη διαπόρθηυση των δημοκρατικών ιδεών στους πολίτες, καθώς θεωρούσαν ότι έτσι προάγεται ο εκδημοκρατισμός της κοινωνίας¹¹.

Στην Ευρώπη, μέχρι και τα μέσα του αιώνα μας, κάποιες μορφές Ο.Δ.Ε. αναπτύσσονται στη Γαλλία και την ΕΣΣΔ. Στην πρώτη περίπτωση έχουμε την ίδρυση του Εθνικού Κέντρου Εκπαίδευσης από Αποστάση¹² (1939) με στόχο την αφομοίωση - ενσωμάτωση κι επαγγελματική κατάρτιση των μεταναστών, που προέρχονταν από την κεντρική Ευρώπη. Στους τελευταίους παρεχόταν εκπαίδευση όλων των επιπέδων, όπως και διαρκής επιμόρφωση, ώστε να μπορούν ν' ανταποκριθούν στις ανάγκες - απαιτήσεις της γαλλικής αγοράς εργασίας. Στη δεύτερη περίπτωση η ανάπτυξη της Ο.Δ.Ε. οφείλεται στις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες του Σοβιετικού χώρου και στην ανάγκη παροχής εκπαίδευσης, επιμόρφωσης κι επαγγελματικής κατάρτισης στους εργαζόμενους ενήλικες¹³.

Η Άνοικτη κι εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στο σύγχρονο κόσμο

Η ανάπτυξη της πανεπιστημιακής Άνοικτης Εκπαίδευσης σε παγκόσμια κλίμακα υφίσταται κυρίως από τη δεκαετία του 1970 κ.ε., γεγονός που συναρτάται με αλλαγές στα πεδία της ιδεολογίας (κοινωνικής - εκπαιδευτικής), της οικονομίας, της κοινωνίας και της πολιτικής. Πιο συγκεκριμένα:

α) Κατά τη μεταπολεμική περίοδο κυρίαρχη στον επιστημονικό - ιδεολογικό χώρο είναι η ιδεολογία του τεχνολογικού ή τεχνοκρατικού λειτουργισμού, που εκφράζεται με τις αναπτυξιακές - εκσυγχρονιστικές θεωρίες και τις θεωρίες του ανθρώπινου κεφαλαίου. Σύμφωνα με αυτές η εκπαίδευ-

ση θεωρείται ως ένα είδος επένδυσης που επιδρά καθοριστικά στην οικονομική ανάπτυξη συντελώντας παράλληλα στην αύξηση του εθνικού εισοδήματος. Γι' αυτό και οι δαπάνες για την εκπαίδευση έχουν υψηλή ατομική και κοινωνική αποδοτικότητα καθώς συμβάλλουν στη μείωση της φτώχειας, στη δικαιότερη κατανομή του εισοδήματος, στην τεχνολογική πρόοδο και στη συσσώρευση κεφαλαίου. Η συγκεκριμένη ιδεολογία, επομένως, συνηγορεί υπέρ του αιτήματος για ίσες ευκαιρίες στη μόρφωση μεταξύ των κοινωνικών υποκειμένων και ενισχύει τους αγώνες των εκπαιδευτικών αλλά και των κοινωνικών και πολιτικών κινημάτων και οργανώσεων για μεγαλύτερη πρόσβαση στην εκπαίδευση, πράγμα που επιτυγχάνεται με την καθιέρωση του συστήματος της Ο.Δ.Ε.¹⁴

β) Η εφαρμογή στην πράξη των ιδεών που περιγράφηκαν στην προηγούμενη παράγραφο έγινε δυνατή όταν διαμορφώθηκαν οι κατάλληλες συνθήκες στο πολιτικό επίπεδο. Έτσι, την πρωτοβουλία και το ρίσκο της ίδρυσης του Ανοικτού Πανεπιστημίου στη Μ. Βρετανία, στο οποίο η πρόσβαση γίνεται ελεύθερα και χωρίς τις τυπικές προϋποθέσεις εισαγωγής σε σύγκριση με τα συμβατικά Α.Ε.Ι., ανέλαβε το Εργατικό Κόμμα που εμφορείται από μια προοδευτική δημοκρατική ιδεολογία¹⁵. Επίσης, οι πολιτικές αλλαγές που συνέβησαν στην Ευρώπη και τη Λ. Αμερική μετά την πτώση των δικτατορικών καθεστώτων (δεκαετία 1970 κ.ε.) συνοδεύτηκαν από τα αιτήματα για εκδημοκρατισμό της κοινωνίας και της εκπαίδευσης και για την εφαρμογή της ισότητας ευκαιριών στην πράξη, κατάσταση που άγγιξε και το χώρο της Ο.Δ.Ε. με την ίδρυση και λειτουργία Ανοικτών Πανεπιστημίων.

γ) Η οικονομική ύφεση κατά τη δεκαετία του 1970 επηρέασε αρνητικά τη Δύση και ιδιαίτερα τον ευρωπαϊκό νότο καθώς η οικονομική του ανάπτυξη ήταν εξαρτημένη από την επένδυση ξένων κεφαλαίων, που με την κρίση άρχισαν ν' αποσύρονται (από-επένδυση, από-βιομηχάνιση, από-συσσώρευση, ανεργία)¹⁶. Οι εξελίξεις στο χώρο της επιστήμης και της τεχνολογίας, που ακολούθησαν κατά τις επόμενες δεκαετίες, συνοδεύτηκαν από την παγκοσμιοποίηση της γνώσης, της πληροφόρησης και της οικονομίας κι επέδρασαν καθοριστικά στη διαμόρφωση και παγίωση νέων μορφών εκπαίδευσης όπως η Ο.Δ.Ε.¹⁷. Μάλιστα, προβάλλεται η άποψη ότι η ανάπτυξη της τελευταίας, μέσω της διασύνδεσης σε διεθνές επίπεδο των ιδρυμάτων που παρέχουν Ο.Δ.Ε., αποτελεί έμπρακτη εκδήλωση της τάσης για επικράτηση της παγκοσμιοποίησης και της ομοιομορφίας και στο χώρο της εκπαίδευσης¹⁸.

Η «ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΑΙ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ» ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

δ) Η ανάπτυξη των συστημάτων της Ο.Δ.Ε. εμφανίζεται να έχει διαφορετικό χαρακτήρα στις αναπτυσσόμενες χώρες απ' ό,τι στις βιομηχανικά ανεπτυγμένες. Στις πρώτες παρατηρούνται: αύξηση του πληθυσμού, μεγάλα ποσοστά αναλφάβητων και δυσχέρειες για την εξοικονόμηση πόρων για εκπαιδευτικές δαπάνες. Όμως η πίστη στα οφέλη που προκύπτουν από την εκπαίδευση και ο συνυπολογισμός της αύξησης του κόστους για την εκπόνηση συμβατικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων οδήγησε πολλές κυβερνήσεις στο να προβληματιστούν σχετικά με την εξεύρεση εναλλακτικών μη-συμβατικών μορφών εκπαίδευσης¹⁹. Συνεπώς, η εφαρμογή της Ο.Δ.Ε. στις αναπτυσσόμενες χώρες, λόγω ακριβώς του χαμηλότερου κόστους της σε σύγκριση με την παραδοσιακή εκπαίδευση, εμφανίζεται ως περισσότερο συμφέρουσα. Ακόμη υποστηρίζεται ότι αυτή συμβάλλει στην προώθηση της ισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών, στη δημοκρατικοποίηση των κοινωνιών του τρίτου κόσμου, ενώ επιδρά θετικά και στην προοπτική της οικονομικής τους ανάπτυξης²⁰. Αντίθετα, στις ανεπτυγμένες χώρες η Ο.Δ.Ε. εμφανίζεται να προσαρμόζεται στις συνθήκες της μεταβιομηχανικής κοινωνίας, καθώς επικεντρώνεται στην εφαρμογή της δια βίου εκπαίδευσης και της εκπαίδευσης των ενηλίκων. Με την τελευταία περίπτωση επιτυγχάνεται η επανακοινωνικοποίηση των ενηλίκων, καθώς επιβοηθείται η προσαρμογή κι επανένταξή τους στο νέο οικονομικό κι εργασιακό περιβάλλον που διαμορφώνεται²¹.

ε) Ως, επιπλέον, κοινωνικο-πολιτικούς λόγους για την ανάπτυξη συστημάτων Ο.Δ.Ε. αναφέρουμε²²: i) την προσαρμογή της εκπαίδευσης στις ανάγκες των κοινωνικών υποκειμένων λόγω της φύσης της εργασίας τους (λ.χ. στρατιωτικοί, διπλωμάτες, ναυτικοί) και του τόπου της κατοικίας τους (γεωγραφικά απομακρυσμένες περιοχές), ii) την προσπάθεια ενσωμάτωσης των μεταναστών ή των μειονοτικών ή εθνοτικών ομάδων (λ.χ. Ινδιάνοι στις Η.Π.Α.) στην κυρίαρχη κουλτούρα, και iii) την εξυπηρέτηση ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Η Ανοικτή κι εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην Ελλάδα

Η δημιουργία των προϋποθέσεων για την ανάπτυξη της Ο.Δ.Ε. στην Ελλάδα σχετίζεται με τον κοινωνικό μετασχηματισμό, την οικονομική ανάπτυξη και την προσαρμογή της χώρας στον ευρωπαϊκό τρόπο ζωής, γεγονός που επιτεύχθηκε κατά τη διάρκεια των τεσσάρων τελευταίων δε-

καετιών. Πιο συγκεκριμένα, η εισροή ξένων κεφαλαίων στη χώρα, ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1960, δημιούργησε νέες ευκαιρίες απασχόλησης στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα και συνέβαλε στην εξέλιξη των κοινωνικο-οικονομικών δομών σύμφωνα με τα πρότυπα των αναπτυγμένων χωρών της Δύσης. Επακόλουθο αυτών ήταν η μετακίνηση πληθυσμών προς τα αστικά κέντρα για αναζήτηση καλύτερης τύχης (αστυφιλία), η ανακοπή του μεταναστευτικού ρεύματος προς το εξωτερικό λόγω της διεθνούς οικονομικής ύφεσης (πετρελαϊκές κρίσεις 1973 και 1979), η αλλαγή των οικογενειακών δομών με τη γενίκευση της πυρηνικής οικογένειας, η γυναικεία απασχόληση συνοδευόμενη από την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου των γυναικών και η υπογεννητικότητα²⁴. Η αποβιομηχάνιση που ακολούθησε ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 1970 συνοδεύτηκε από «τριτογενοποίηση»²⁴ και εντοπισμό της απασχόλησης στη μεταποίηση στην περίπτωση του δευτερογενούς τομέα. Η τελευταία εξέλιξη δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την εφαρμογή ευέλικτων μορφών απασχόλησης για τις γυναίκες (μερική - εποχιακή απασχόληση, φασόν), ακόμα και για τις ώριμες σε ηλικία, που δεν εργάζονταν κατά την προηγούμενη περίοδο. Και τούτο διότι, λόγω ακριβώς των δυσμενών οικονομικών συνθηκών, οι τελευταίες αναγκάστηκαν ν' αναζητήσουν τρόπους ώστε να συνεισφέρουν στο οικογενειακό εισόδημα²⁵.

Η ένταξη της Ελλάδος στην Ε.Ο.Κ. δημιούργησε μια νέα κατάσταση για τη χώρα καθώς έκτοτε υφίστανται πιέσεις για την κοινωνικο-οικονομική και πολιτική προσαρμογή της στις ανταγωνιστικές συνθήκες του διεθνούς περιβάλλοντος²⁶. Μάλιστα από το 1981 κ.ε. ο οποιασδήποτε μορφής προστατευτισμός της ελληνικής οικονομίας δεν υφίσταται, ενώ, αντίθετα, καλείται η χώρα ν' αντεπεξέλθει στις συνθήκες διεθνοποίησης της οικονομίας και της όξυνσης του ανταγωνισμού μέσα στο πλαίσιο της διεθνούς αγοράς. Μια πραγματικότητα που μπορεί ν' αντιμετωπιστεί με την αύξηση της παραγωγικότητας και τη βελτίωση της ποιότητας των παραγόμενων προϊόντων και των προσφερόμενων υπηρεσιών. Όμως, οι ασυμβατότητες στην ελληνική περίπτωση συνεχίζονται καθώς υφίστανται²⁷: α) Η διόγκωση του δημοσίου και ο εντοπισμός της απασχόλησης κυρίως στον τριτογενή τομέα: υπηρεσίες - μεταπρατικές δραστηριότητες-τουρισμός. β) Στον πρωτογενή τομέα υφίσταται ακόμη η εικόνα του παραδοσιακού κατά κάποιον τρόπο αγρότη, που δεν χρησιμοποιεί τη σύγχρονη τεχνολογία με ορθολογικό τρόπο ώστε να πετύχει συνδυαστικά τη βελτίωση της παραγωγικότητας αλλά και της ποιότητας των προϊό-

Η «ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΑΙ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ» ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

ντων του, γεγονός που θα τα καταστήσει ανταγωνιστικά κι εξαγωγίσιμα στη διεθνή αγορά. γ) Στο δευτερογενή τομέα το σχετικά υψηλό κόστος εργασίας δεν αντισταθμίζεται από τη βελτίωση της ποιότητας των παραγόμενων προϊόντων και από την άνοδο της παραγωγικότητας. Κατόντι δεν εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις για την επαγγελματική εξειδίκευση και κατάρτιση του προσωπικού, όπως και για τη συνολική ανανέωση του τεχνολογικού εξοπλισμού αλλά και την ανανέωση των μεθόδων εργασίας. Για το λόγο αυτό υφίσταται έντονη δυστοκία στην προσέλκυση κεφαλαίων για παραγωγικές επενδύσεις, πράγμα που θα επιδρούσε θετικά στην ελληνική οικονομία και στην απασχόληση. δ) Η υπογεννητικότητα και η γήρανση του πληθυσμού συνδυαζόμενη με τη γήρανση των γνώσεων έχουν ως αποτέλεσμα τη μη ανανέωση με ικανοποιητικούς ρυθμούς του εργατικού δυναμικού και την αδυναμία ανταπόκρισης του υπάρχοντος στις ταχύτατες εξελίξεις της επιστήμης και της τεχνολογίας.

Συνεπώς, με βάση τις δύο θεωρητικές θέσεις που έχουμε παραθέσει στις αρχικές σελίδες της εργασίας μας, η ανάπτυξη της Ο.Δ.Ε. στην Ελλάδα έρχεται ως αποτέλεσμα τόσο της ενεργού σύνδεσής της με το διεθνές οικονομικό περιβάλλον, όσο και της ανάγκης για υπέρβαση των ασυμβατοτήτων που περιγράφηκαν στην προηγούμενη παράγραφο. Πιθανότερα, με την εφαρμογή των διαφόρων προγραμμάτων και μορφών της Ο.Δ.Ε. καθίσταται δυνατή η προσφορά νέων ευκαιριών για μόρφωση κι επαγγελματική κατάρτιση στις διάφορες ομάδες του πληθυσμού (απασχολούμενοι σε διάφορους τομείς της οικονομίας, γυναίκες, ηλικιωμένοι, άνεργοι, κάτοικοι παραμεθόριων και δυσπρόσιτων περιοχών, αποτυχόντες να εισαχθούν στα Α.Ε.Ι., άτομα με ειδικές ανάγκες, έλληνες της διασποράς). Επιπλέον επιτυγχάνεται η κάλυψη των μορφωτικών αναγκών ενός μεγάλου μέρους του πληθυσμού ενώ παράλληλα προωθούνται η ανάπτυξη της εκπαίδευσης των ενηλίκων και η δια βίου εκπαίδευση. Η εξέλιξη αυτή αναμένεται να επιδράσει θετικά στη βελτίωση του επιπέδου εκπαίδευσης των εργαζομένων και στην καλύτερη προσαρμογή τους στο διαρκώς μεταβαλλόμενο εργασιακό περιβάλλον. Επίσης, τα προηγούμενα υπό ορισμένες προϋποθέσεις ενδέχεται να λειτουργήσουν θετικά στη υπόθεση του οικονομικού και τεχνολογικού εκσυγχρονισμού της χώρας μας.

Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα όσα εξετάσαμε καταλήγουμε συμπερασματικά στις ακόλουθες διαπιστώσεις:

α) Η Ανοικτή Εκπαίδευση εκφράζει μια φιλοσοφία σύμφωνα με την οποία το κάθε κοινωνικό υποκείμενο δικαιούται να σπουδάσει ελεύθερα καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του χωρίς τους περιορισμούς που υφίστανται στην περίπτωση των συμβατικών τρόπων εκπαίδευσης. Για την εφαρμογή της Ανοικτής Εκπαίδευσης χρησιμοποιείται η μέθοδος της εκπαίδευσης από απόσταση.

β) Η εμφάνιση της Ανοικτής κι εξ Αποστάσεως εκπαίδευσης συνέβηκε στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου στις Η.Π.Α., Καναδά και Αυστραλία ανταποκρινόμενη στις κοινωνικές και γεωγραφικές τους ιδιαιτερότητες κι εξυπηρετώντας τις ανάγκες της οικονομικής τους ανάπτυξης.

γ) Η μαζική ανάπτυξη της πανεπιστημιακής Ανοικτής Εκπαίδευσης σε παγκόσμια κλίμακα συνέβηκε από τη δεκαετία του 1970 κ.ε., καθώς οι γενικότερες και ειδικότερες κοινωνικο-οικονομικές, πολιτικές και ιδεολογικές συνθήκες το επέτρεψαν. Μάλιστα, στις αναπτυσσόμενες χώρες λόγω, ακριβώς, των εσωτερικών κοινωνικο-οικονομικών προβλημάτων τους (υπερπληθυσμός, αναλφαβητισμός, οικονομική δυσπραγία), η ανάπτυξη της Ο.Δ.Ε. εμφανίζεται ως περισσότερο συμφέρουσα, κάτι που σχετίζεται με το χαμηλότερο κόστος της σε σύγκριση με τις παραδοσιακές μορφές εκπαίδευσης. Στις αναπτυγμένες οικονομικά χώρες, αντίθετα, η Ο.Δ.Ε. χαρακτηρίζεται από τη δυναμική της φύση, καθώς προσαρμόζεται στις ανάγκες του σήμερα μέσα από την εφαρμογή στην πράξη της δια βίου εκπαίδευσης και της εκπαίδευσης των ενηλίκων σε τομείς που έχουν σχέση με το νέο κοινωνικο-οικονομικό κι εργασιακό περιβάλλον, που διαμορφώνεται.

δ) Η ανάπτυξη κι εφαρμογή της Ο.Δ.Ε. στην Ελλάδα έγινε με αρκετή καθυστέρηση (έναρξη λειτουργίας του Ανοικτού Πανεπιστημίου το 1998). Η κίνηση αυτή εκφράζει μια επιπλέον προσπάθεια για προσαρμογή της χώρας στο διεθνές περιβάλλον και την υπέρβαση των ασυμβατοτήτων που προέκυψαν στην οικονομία, την εκπαίδευση και την κοινωνία από τη σύνδεσή της με την Ε.Ο.Κ.. Μάλιστα θεωρείται ότι η ανάπτυξη της Ο.Δ.Ε. στην Ελλάδα, ακολουθώντας τα πρότυπα των αναπτυγμένων χωρών, θα συμβάλλει θετικά στην υπόθεση του οικονομικού και τεχνολο-

Η ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΑΙ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

γικού εκσυγχρονισμού της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Βλ. L.R.B. Elton, «Open Higher Education: Philosophy and Concept». In *Open Higher Education. Proceedings of an International Conference*. Ramkhanhaeng Univ Press, Bangkok Thailand 1984, σελ. 35-40. Επίσης στον ίδιο τόμο K.L. Kama «Distance Education: Concept, Philosophy, and Approach», σελ. 122-138. N Sharma, «Communications Technologies in Open and Distance Learning in Asia: The Experience of the Asian Development Bank». In *The Conference on Education Technology 2000 (Singapore, August 15-17, 1996)*, Singapore 1996, σελ. 11-14.
2. Βλ. B. Holmberg, «The Concepts and Applications of Distance Education and Open Learning», N.Y. 1989, (ERIC Document Reproduction Service No ED334965), σελ. 3-4.
3. M. Sadler, «How far can we learn anything of practical value from the study of foreign systems of education?». In J.H. Higginson (Ed.), *Selections from Michael Sadler*, DeJall & Meyorre, Liverpool 1979.
4. Βλ. ενδεικτικά: J.W. Meyer, F.O. Ramirez, R. Rubinson, J. Boli-Bennett, «The World Educational Revolution, 1950-1970», *Sociology of Education*, 50, 1977, 242-258. F.O. Ramirez, J. Boli, *The Political Construction of Mass Schooling: European Origins and Worldwide Institutionalization*, Stanford University - Department of Sociology, Stanford - California 1984. T. Plomp, «Conceptualizing a Comparative Educational Research Framework», *Prospects*, 22, 3, 1992, 278-288. C. Birze *Educational Policies of the Countries in Transition*, Council for Cultural Cooperation, Council of Europe, Strasbourg 1994.
5. Γ.Σ. Φλουρής, *Αναλυτικά Προγράμματα για μια νέα εποχή στην εκπαίδευση*, Γρηγόρης, Αθήνα 1983, σελ. 16-19. L. Cuban, *How Teachers Taught: Continuity and Change in American Classrooms, 1890-1980*, Research on Teaching Monograph Series, New York 1984, σελ. 35-112. L.A.H. Smith, *Open Education. Revisited: Americans Discover English Informal Education, 1967-1974. 1988-1989*, Connecticut Univ., World Education Monograph Series Number One, Connecticut 1988, σελ. 16-25. Α. Καζαμίας, «Εκπαιδευτική κρίση και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Το παράδειγμα των ΗΠΑ» στον τόμο Ι. Πυργιωτάκης, Ι. Κανάκης (Επιμ.), *Παγκόσμια Κρίση στην Εκπαίδευση*, Γρηγόρης, Αθήνα 1992, σελ. 85-115.
6. H. M. Levin, «The Dilemma of Comprehensive School Reform in Western Europe», *Comparative Education Review*, 22, 1987, σελ. 435-446. F. Parker, *School Reform, 1744-1990s*, Historical Perspective through Key Books and Reports Tennessee 1994, σελ. 3-24. D. Glines, *Year-Round Education: History, Philosophy, Future*. *Educational Futures Trilogy*, National Association for Year-Round Education

- San Diego, CA 1995, σελ. 52-64.
7. Α. Καζαμίας, «Η παγκόσμια κρίση στην εκπαίδευση: Εννοιολογικές Διασαφήσεις και Προβληματισμοί» στον τόμο Ι. Πυργιωτάκης, Ι. Κανάκης (Επιμ.), *Παγκόσμια Κρίση στην Εκπαίδευση*, ό.π., σελ 20-22. D. Glines, 1995, σελ. 12-23.
  8. Α. Λιοναράκης, «Ιδρύματα Ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης» στο Ε.Α.Π., *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Θεσμοί και λειτουργίες*, τ. Α', Πάτρα 1998, σελ. 158-174.
  9. D.R. McNeil, M.N. Wall, «The University of Mid-America: An Analytic Perspective». *International Council for Distance Education Bulletin*, 2, 1983, 34-41.
  10. B. Scriven, «Distance Education and Open Learning. Implications for Professional Development and Retraining», *Distance Education*, 12, 2, 1991, σελ. 297-305. D. Norris, L.H. Pyke, «Entrepreneurship in Open Education», *Australian Journal of Adult and Community Education*, 32, 3, 1992, σελ. 168-176.
  11. L. Liegle, «Σουηδία» (μτφρ. Δ.Ι. Θωίδης) στο *Ευρωπαϊκά συστήματα στην Ευρώπη*, Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 185-217. Β. Μακράκης, «Το εκπαιδευτικό σύστημα της Σουηδίας» στο Σ. Μπουζάκης (Επιμ.), *Συγκριτική Παιδαγωγική II. Θεωρητικές προσεγγίσεις και ξένα εκπαιδευτικά συστήματα*, Gutenberg, Αθήνα 1990, σελ. 72-92.
  12. Α. Λιοναράκης, 1998, σελ. 175-179.
  13. Ε. Anweiler, «Σοβιετική Ένωση», (μτφρ. Δ.Ι. Θωίδης) στο *Ευρωπαϊκά συστήματα στην Ευρώπη*, ό.π., σελ. 219-241. Μπουζάκης Σ., «Το εκπαιδευτικό σύστημα της Σοβιετικής Ένωσης» στο τ.ι. (Επιμ.), *Συγκριτική Παιδαγωγική. Η εκπαίδευση στην Ευρώπη*, Gutenberg, Αθήνα 1988, σελ. 15-45.
  14. Για τις συγκεκριμένες θεωρίες και τα ζητήματα που θίγουμε βλ. ενδεικτικά στα: T. Schultz, «Investment in human capital». *American Economic Review*, 51, 1961, 1-17. Επίσης στα τ.ι., *The State and Politics in Education*, Open Univ. Press. N.Y. 1963 και *Investment in human capital: the role of education*, Free Press, N.Y. 1971. G. Becker, *Human Capital*, Columbia Univ. Press. N.Y. 1964. J. Karabel, A.H. Halsey, *Power and Ideology in Education*, Oxford Univ. Press, N.Y. 1977. Α. Φραγκουδάκη, *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, Παπαζήσης, Αθήνα 1985. Α. Καζαμίας, «Η παγκόσμια κρίση στην εκπαίδευση: Εννοιολογικές Διασαφήσεις και Προβληματισμοί», ό.π. Ι. Μπουζάκης, Γ. Κουστουράκης, «Επιστημολογικά παραδείγματα στη Συγκριτική Παιδαγωγική: Σύγχρονες τάσεις», *Νέα Παιδεία*, 73, 1995, σελ. 99-101.
  - 15 Βλ. F. Kuebart, «Αγγλία» (μτφρ. Δ.Ι. Θωίδης) στο *Ευρωπαϊκά συστήματα στην Ευρώπη*, ό.π., σελ 140-143. Α. Λιοναράκης, 1998, σελ. 158-160.
  - 16 Κ. Βεργόπουλος, «Οικονομική κρίση και εκσυγχρονισμός στην Ελλάδα και στον Ευρωπαϊκό Νότο» στο *Η Ελλάδα σε εξέλιξη*, Εξάντας, Αθήνα 1986, σελ. 61-105.
  17. T. Evans, «Globalisation, Post-Fordism and Open and Distance Education». *Distance Education*, 16, 2, 1995, σελ. 256-269. J. Field, «Globalisation,

Η «ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΑΙ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ» ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

- Consumption and the Learning Business». *Distance Education*, 16, 2, 1995, σελ. 270-283.
18. R. Edwards, «Different Discourses, Discourses of Difference: Globalisation, Distance Education and Open Learning», *Distance Education*, 16, 2, 1995, σελ. 241-255 όπου παρέχεται και σχετική βιβλιογραφία.
19. C. Fernau, «For a Genuine Right of Workers' Access to Education», *Labour Education*, 51, 1983, σελ. 5-9. J.C. Tedesco, *Trends and Prospects in the Development of Higher Education in Latin America and the Caribbean*, United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization, Paris 1983. Επίσης βλ. στον τόμο U. Demiray (Ed.), *Distance Education Versus Classroom. Close Encounters to the Fourth Kind*, Anadolu University, Eskisehir, 1995.
20. J. C. Tedesco, 1983. B. Scriven, 1991. U. Demiray, 1995. M. Sharma, 1996.
21. G. Bogard, *For a Socialising Type of Adult Education: Transforming Adult Education into an Autonomous System for the Continuous Resocialisation of Adults*, Council for Cultural Cooperation, Strasbourg 1992. T. Evans, D. Nation, «Theorising Open and Distance Education», *Open Learning*, 7, 2, 1992, σελ. 3-13. M. Champion, «The Supposed Demise of Bureaucracy: Implications for Distance Education and Open Learning», *Distance Education*, 16, 2, 1995, σελ. 192-216.
22. V.L. Dupuis, M.W. Walker, «The Circle of Learning at Kickapoo», *Journal of American Indian Education*, 28, 1, 1988, σελ. 27-33. V. Hodgson (Ed.), *Open Learning in the Community. A Collection of Conference Papers*, Cumbria Education Dept., Carlisle (England), 1988. R.A. McIntosh, «"You're Not There Yet": The Coming of Deaf Education Reform through the "Deaf Prez Now" Social Movement», *The Annual Meeting of the Western States Communication Association (Portland, OR, February 10-14, 1995)*, Texas 1996.
23. Ν. Πολύζος, *Δημογραφική Πρόκληση. Υπογεννητικότητα και γήρανση στην Ελλάδα*, Εξάντας, Αθήνα 1981. Γ. Τσουγιόπουλος, *Το ελληνικό αστικό κέντρο*, Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα 1981. Κ. Κασίματη, *Μετανάστευση - Παλινοόηση. Η προβληματική της δεύτερης γενιάς*, Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα 1984. Ν. Πανταζίδης, Κ. Κασίματη, *Μέγεθος και σύνθεση του Πληθυσμού της Πρωτεύουσας*, Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα 1984. Λ. Μουσούρου, «Η ελληνική οικογένεια: Βασικά στοιχεία» στο Α. Μισέλ, *Κοινωνιολογία της οικογένειας και του γάμου*, Gutenberg, Αθήνα 1985, σελ. 284-293. Α. Μάνεσης, «Η εξέλιξη των πολιτικών θεσμών στην Ελλάδα: Αναζητώντας μια δύσκολη νομιμοποίηση» στο *Η Ελλάδα σε εξέλιξη*, ό.π., σελ. 25-26. Επίσης, στον ίδιο τόμο Κ. Τσουκαλάς, «Εργασία και εργαζόμενοι στην πρωτεύουσα: Αδιαφάνειες, ερωτήματα, υποθέσεις», σελ. 163-241.
24. Ο όρος είναι παρμένος από τον Τ. Γιαννίτση και υποδηλώνει την αύξηση της απασχόλησης στον τομέα των υπηρεσιών με παράλληλη διόγκωση του δημόσιου, ως μέτρου αντιμετώπισης της ανεργίας. Βλ. Τ. Γιαννίτση, «Ελλάδα: Η εκβιομηχάνιση σε κρίση» στο *Η Ελλάδα σε εξέλιξη*, ό.π., σελ. 247-249
25. Λ. Αθανασίου, *Η διανομή του εισοδήματος στην Ελλάδα*, Κ.Ε.Π.Ε., Αθήνα

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Σ. ΚΟΥΣΤΟΥΡΑΚΗΣ - ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

1984. Λ. Μουσούρου, 1985. Τ. Γιαννίτσης, 1986, σελ. 245-266.
26. Φόβοι για τα αρνητικά αποτελέσματα της σύνδεσης της Ελλάδος με το διεθνές οικονομικό περιβάλλον χωρίς τον προηγούμενο κοινωνικο-οικονομικό εκσυγχρονισμό, ο οποίος προωθείται σημαντικά από την ανάπτυξη της τεχνικής - επαγγελματικής εκπαίδευσης, εκφράζονται απερίφραστα από τις πολιτικές δυνάμεις του τόπου, ήδη, από τη δεκαετία του 1960 λόγω της σύνδεσης της χώρας με την Ε.Ο.Κ. (1961). Βλ. σχετικά στο Σ. Μπουζάκης, *Εκπαιδευτικές Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα. Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Γενική και Τεχνικοεπαγγελματική Εκπαίδευση*, τ. Β', Gutenberg, Αθήνα 1995, σελ. 79-164 όπου δημοσιεύονται, ως τεκμήρια ιστορίας της νεοελληνικής εκπαίδευσης, οι σχετικές συζητήσεις στη Βουλή των Ελλήνων.
27. Μ. Νεγρεπόντη, *Ανάλυση της Ελληνικής Οικονομίας. Προβλήματα - Επιλογές*, Παπαζήσης, Αθήνα 1981. Λ. Αθανασίου, 1984. Τ. Γιαννίτσης, 1986. Κ. Βεργόπουλος, 1986. Α. Μάνεσης, 1986. Κ. Τσουκαλάς, 1986.